

דבר תורה לפרשת השבוע

פרשת ויגש - לשנות את השאלה, לשנות את החיים סוד המנהיגות של יוסף הצדיק

הרב גור גלון
ישיבת הר ברכה

המוח האנושי הוא מנוע חיפוש רב עוצמה. בכל רגע נתון, במודע או שלא במודע, אנחנו מזינים אותו בשאלות, והוא מספק לנו תשובות. אך האם עצרנו פעם לחשוב על סוג השאלות שאנו שואלים?

יש משפט שאני מאד אוהב שאמר טוני רובינס:

"איכות החיים של האדם נקבעת לפי איכות השאלות שהוא שואל את עצמו".

בעולמות האימון והנפש נהוג להבחין בין שני סוגים עיקריים של שאלות: שאלות פתולוגיות ושאלות מקדמות. ההבדל ביניהן הוא תהומי – זהו ההבדל בין דשדוש במקום לבין פריצת דרך, בין תודעת קורבן לתודעת מנהיג.

המלכודת: שאלות פתולוגיות

שאלות פתולוגיות (מלשון 'פתולוגיה' – חקר המחלות) הן שאלות הנוברות בעבר ומחפשות אשמים. הן מתחילות לרוב במילה "למה".

- "למה זה קרה דווקא לי?"

- "למה עשיתי את הטעות הזאת?"

- "מי אשם במצב הזה?"

שאלות אלו מייצרות באופן מידי רגשות של חרטה, אשמה, בושה וכעס. הן שואבות את האנרגיה הנפשית שלנו לאחור, אל מקום שכבר אי אפשר לשנות.

אולי ניתן לדרוש כך את דברי המשנה:

"הצועק לַשֶּׁעֶבֶר – הֲרִי זֶה תְּפִילַת שְׁאָא" (ברכות ט, ג).

ההתעסקות האובססיבית ב"למה טעיתי" היא טעות.

הפתרון: שאלות מקדמות

לעומתן, שאלות מקדמות הן שאלות שלוקחות אותנו אל העתיד. הן מתמקדות בפתרונות, בצמיחה ובפעולה. הן מתחילות לרוב במילים "איך", "מה" ו"כיצד".

- "איך אני יכול ללמוד ממה שקרה?"

- "מה הצעד הבא שיקדם אותי?"

- "כיצד אני יכול להפוך את המשבר הזה להזדמנות?"

הרב סלובייצ'יק בספרו 'איש האמונה' מבחין בין ברית הייעוד לברית הגורל, הגורל שואל: 'למה זה קרה לי?', הייעוד שואל: 'מה אני עושה עם זה?', האדם נברא כדי לתקן, לא כדי לקונן.

יוסף הצדיק – עם הפנים קדימה!

אם נתבונן בדמותו של יוסף בפרשות השבוע, נגלה אדם שהיה לו את "תיק התירוצים" המלא ביותר בהיסטוריה לשקוע בשאלות פתולוגיות. הוא נזרק לבור, נמכר לעבדות על ידי אחיו שלו, הופלל על לא עוול בכפו בבית פוטיפר ונזרק לבור הכלא המצרי לשנים ארוכות.

אדם רגיל במצבו היה מבלה את ימיו בשאלות: "למה האחים שלי שונאים אותי?", "למה אלוקים עשה לי את זה?", "איך הם יכלו להיות אכזריים כל כך?".

אך התורה מעידה על יוסף עדות נדירה: "וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מְצָלִיחַ" (בראשית ל"ט, ב'). יוסף הוא "איש מצליח" גם כשהוא עבד וגם כשהוא אסיר, מכיון שהוא בחר לשאול שאלות מקדמות. הוא לא שואל "למה אני פה", אלא "איך אני יכול לנהל את המקום הזה טוב יותר?".

הרגע המכריע: המפגש עם האחים

הביטוי המובהק ביותר למנהיגות הזו מגיע בפרשתנו, ברגע השיא של המפגש עם האחים. כשיוסף מתוודע לאחיו, הם נתקפים בהלם ובפחד. הם בטוחים שעתה יבוא החשבון על העבר. אך יוסף, במנהיגות אצילית, מסרב ליפול למלכודת העבר:

"וְעַתָּה אֵל תַּעֲצָבוּ וְאַל יַחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מָכַרְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי לְמַחִיָּה שָׁלַחֲנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם" (בראשית מ"ה, ה').

יוסף מלמד אותם שיעור מאלף: אל תשקעו ב"למה מכרנו", אלא הביטו בתוצאה – "למחיה שלחני". הוא לוקח את האירוע הטראומטי ומעניק לו משמעות של שליחות. כפי שכתב ויקטור פראנקל, שורד השואה ומחבר הספר 'האדם מחפש משמעות': **"האדם אינו נהרס על ידי סבלו, אלא על ידי סבל ללא משמעות"**. יוסף יצק משמעות לסבל על ידי הסתכלות קדימה.

"אל תרגזו בדרך" – תתבוננו קדימה ולא אחורה

רגע לפני שהאחים יוצאים חזרה לאביהם יעקב, יוסף מצייד אותם בצידה לדרך, אך מוסיף משפט אחד מסתורי, שהוא תמצית תורת האימון שלו:

"וַיִּשְׁלַח אֶת אֶחָיו וַיֵּלְכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵל תִּרְגְּזוּ בְּדֶרֶךְ" (בראשית מ"ה, כ"ד).

מה פשר האזהרה הזו?

מפרשים רבים, וביניהם הרשב"ם והחזקוני, מסבירים את הפשט בצורה נפלאה: יוסף חשש שבדרך חזרה, האחים יתחילו להאשים זה את זה במכירה. ראובן יגיד "אמרתי לכם!", שמעון יאשים את יהודה, ויהודה את לוי. זהו "רוגז" – ויכוח עקר על העבר.

יוסף אומר להם: אל תשאלו שאלות פתולוגיות. הויכוח על "מי אשם" לא יחזיר את הגלגל לאחור. כעת יש לכם משימה גדולה – להביא את יעקב אבינו ולרדת למצרים כדי לשרוד את הרעב. תהיו עם הפנים לצמיחה, לאחריות ולהתקדמות.

ישנו דימוי ידוע לכך ברכב שלנו תמיד השמשה הקדמית ברכב גדולה פי כמה מהמראה האחורית, כי לאן שאנחנו נוסעים חשוב הרבה יותר מאיפה שהגענו.

אינך יכול לחזור אחורה ולשנות את ההתחלה, אבל אתה יכול להתחיל איפה שאתה נמצא ולשנות את הסוף" (ק.ס. לואיס).

להיות מנהיגים של חיינו

בספר הפנינים (לרבי ידעיה הפניני): כתב "העבר אין, העתיד עדין, והנה קהרף עין – דאגה מנין?".

אין הכוונה להתעלם מהעבר או לא ללמוד מטעויות. ההפך הוא הנכון – הלמידה האמיתית נעשית כשאנחנו מפסיקים להלקות את עצמנו ומתחילים לשאול איך משתפרים.

יוסף מלמד אותנו שאיכות המנהיגות שלנו – בבית, בעבודה ומול עצמנו – תלויה ביכולת שלנו לצאת ממעגל האשמה. כשקורה משבר, כשמשהו לא הולך כמתוכנן, יש לנו בחירה. אנחנו יכולים לשקוע ב"למה זה קרה", או שאנחנו יכולים, כמו יוסף, להרים את הראש ולשאול: "לאור המצב החדש, מה הדבר הכי טוב שאני יכול לעשות עכשיו?".

כפי שאמר וויל רוג'רס: "אל תיתן לאתמול לנצל יותר מדי את היום", העבר הוא מקום שנועד ללמוד ממנו, לא מקום שנועד לגור בו.

יהי רצון שנהיה אנשים שמביטים קדימה ומתקדמים, לומדים מכל משבר, אך מתרכזים בצמיחה וגדילה.